

Гладченко Ірина,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку,
ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна.

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 5-10 КЛАСІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Проблема забезпечення результативного навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку (ПІР) набуває особливої актуальності в контексті впровадження інклюзивної освіти та розвитку сучасної спеціальної педагогіки. Однією з найскладніших галузей навчання для цієї категорії здобувачів освіти є математика – навчальна дисципліна, що вимагає оперування абстрактними поняттями, розвитку логічного мислення, послідовності мисленнєвих операцій і здатності до системного аналізу. Зважаючи на пізнавальні особливості учнів з ПІР, зокрема знижений рівень абстрактного мислення, труднощі у засвоєнні математичної термінології, обмежений обсяг пам'яті та нестійкість уваги, освітній процес у цій сфері ускладнюється низькою навчальною мотивацією, труднощами в оволодінні змістом предмета та необхідністю використання спеціально адаптованих і корекційно спрямованих педагогічних підходів.

Метою дослідження є визначення та узагальнення дієвих підходів до активізації навчальної діяльності учнів 5–10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку під час вивчення математики, а також розроблення методичних рекомендацій, що враховують їхні психолого-педагогічні характеристики.

Методологічну основу дослідження становить системно-діяльнісний підхід, у межах якого навчальний процес розглядається як цілісна діяльність, що передбачає взаємодію між суб'єктом і об'єктом пізнання. Важливу роль відіграє теорія диференційованого навчання, яка дозволяє адаптувати зміст, методи та засоби навчання відповідно до індивідуальних освітніх потреб учнів. Крім того, дослідження спирається на ключові психолого-педагогічні концепції розвитку

когнітивної сфери дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, сформульовані у працях Л. Виготського, П. Гальперіна та Е. Еріксона, що підкреслюють значущість поетапного формування розумових операцій і соціальної взаємодії у навчальному процесі.

Огляд сучасних наукових праць (І. Гладченко, С. Лисенко, С. Мандзюк, С. Мусієнко, О. Онопрієнко, Ю. Хворостіна, Л. Чосік та ін.) засвідчує визначальне значення активізації навчальної діяльності шляхом впровадження дидактичних ігор, використання візуалізації, інтерактивних методів та індивідуалізованого підходу. Застосування зазначених педагогічних технологій сприяє стимулюванню пізнавальної активності, підвищенню навчальної мотивації та формуванню позитивного емоційного ставлення до освітнього процесу.

Учні з порушеннями інтелектуального розвитку характеризуються такими психолого-педагогічними особливостями, як нестабільна концентрація уваги, повільний темп мисленнєвих процесів та труднощі в оперуванні абстрактними поняттями. Це зумовлює потребу у поетапному й диференційованому поданні навчального матеріалу. Ефективність викладання забезпечується завдяки чіткій структурі уроку, систематичному використанню візуальних засобів (схем, таблиць, наочних матеріалів) і впровадженню практично спрямованих завдань, що наближають математичний зміст до реальних життєвих ситуацій.

Суттєвим чинником активізації навчальної діяльності є застосування комплексу педагогічних засобів, зокрема: *дидактичних ігор*, які створюють позитивне мотиваційне середовище та сприяють зниженню рівня тривожності; *адаптованої проєктної діяльності*, що формує навички співпраці та критичного мислення; *організації роботи в парах і малих групах* з метою розвитку соціальної взаємодії та реалізації принципу взаємонавчання; а також *інтерактивних завдань* із використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які стимулюють інтерес до навчання та забезпечують ефективний зворотний зв'язок.

Серед ефективних методичних прийомів варто виокремити принцип «малих кроків», який передбачає поділ навчального матеріалу на доступні для

сприйняття етапи з чіткими покроковими інструкціями, що забезпечує логічну послідовність і системність у засвоєнні знань. Диференціації освітнього процесу сприяє адаптація або модифікація завдань відповідно до індивідуального рівня підготовки здобувача освіти, що дозволяє зменшити ймовірність виникнення навчальної фрустрації. Використання позитивного підкріплення, зокрема безпомилкового навчання, яке передбачає закріплення успіху на кожному етапі діяльності, сприяє формуванню впевненості у власних можливостях та розвитку внутрішньої навчальної мотивації.

До прикладів адаптованих завдань належать арифметичні обчислення із залученням предметної наочності, виконання елементарних геометричних завдань, побудова конструкцій, логічні вправи на встановлення послідовностей і групування, а також інтерактивні ігрові форми роботи, зокрема «математичне лото» та «хмарка слів». Застосування візуальних засобів навчання – схем, таблиць, діаграм, кольорових маркерів – значною мірою сприяє полегшенню сприйняття й засвоєння матеріалу, а також активізує пізнавальну діяльність учнів.

Особливе значення в освітньому процесі надається практичній спрямованості навчання, що полягає у встановленні зв'язку між математичними знаннями та реальними життєвими ситуаціями. Завдання, пов'язані з вимірюванням, підрахунком і порівнянням об'єктів, сприяють формуванню базових життєвих навичок і підвищують особистісну цінність навчання для учнів.

У цьому контексті роль учителя виходить за межі традиційного носія знань – він виступає як організатор навчального процесу, наставник і фасилітатор, який забезпечує емоційно-психологічну підтримку й створює умови для активної залученості дитини до навчальної діяльності. Важливу функцію в реалізації індивідуалізованого підходу виконують асистент учителя, практичний психолог, логопед та батьки, які разом формують систему підтримки, орієнтовану на особистісний розвиток дитини.

Таким чином, ефективна активізація навчальної діяльності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку під час вивчення математики можлива лише за умов комплексного, системного підходу, що поєднує адаптацію або модифікацію змістового наповнення, диференціацію методів і форм організації освітнього процесу, а також залучення мотиваційних ресурсів. Перспективними напрямками подальших досліджень є розроблення дидактичних матеріалів із застосуванням цифрових технологій, удосконалення підходів до індивідуалізації навчання та створення ефективної системи моніторингу рівня мотивації й пізнавальної активності учнів з ППР. Водночас важливим залишається підвищення професійної компетентності педагогічних працівників у сфері інклюзивної освіти та психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Отже, активізація навчальної діяльності учнів із порушеннями інтелектуального розвитку під час вивчення математики є складним та багатогранним процесом, що вимагає інтеграції теоретичних засад, практичних методик і педагогічної компетентності для забезпечення сприятливих умов як для успішного засвоєння навчального матеріалу, так і для ефективної соціалізації цієї категорії здобувачів освіти.

Список літературних джерел.

1. Лисенко С.А. Дидактична гра для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи з математики // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2016. – № 4. – С. 425–429
2. Гладченко І.В. Методичні основи корекційного навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку: математика: практ. посіб. – Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2025. – 130 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746746>
3. Мусієнко С. Сутність та структура математичної компетентності здобувачів початкової освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/itmff> (дата звернення: 22.01.2024).
4. Онопрієнко О.В. Формування предметної математичної компетентності: забезпечення наступності між початковою й основною ланками загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/ippo-kubg/ss-54725491> (дата звернення: 06.07.2023).
5. Хворостіна Ю.В., Удовиченко О.М., Юрченко А.О. Особливості використання дидактичних ігор на уроках математики // Інноваційна педагогіка. – 2019. – Вип. 19(3). – С. 141–146. – Режим доступу:

6. Чосік Л., Мандзюк С. Використання дидактичних ігор з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів з математики // Науковий вісник СХУ імені Лесі Українки. Серія : Педагогічні науки. – 2017. – № 2(351). – С. 40–44.

Горбатюк Олена Леонідівна,
PhD зі спеціальності 016 Спеціальна освіта
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

БІЛІНГВІЗМ У ДІТЕЙ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ВПЛИВ МОВНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Сучасна соціально-політична ситуація в Україні зумовила значні міграційні процеси, у результаті яких тисячі українських дітей, зокрема, дошкільного віку вимушено опинилися за межами своєї держави. Потрапляючи до нового мовного середовища, вони стикаються з феноменом природного білінгвізму, коли оволодіння другою мовою відбувається спонтанно, у процесі щоденного спілкування. Такі обставини створюють як нові можливості, так і ризики для розвитку мовлення, формування національної ідентичності та емоційного благополуччя дитини. Тому проблема впливу мовного середовища на розвиток мовлення дітей-переселенців дошкільного віку набуває особливої актуальності.

Проблему білінгвізму досліджували вітчизняні й зарубіжні науковці: Н. Гавриш, О. Ткаченко, Дж. Каммінс та ін. Науковці трактують білінгвізм як **здатність особистості користуватися двома мовами залежно від ситуації спілкування**. Для дошкільного віку характерний природний тип білінгвізму, коли дитина засвоює другу мову без спеціального навчання, наслідуючи мовлення оточення.

У сучасній лінгводидактиці білінгвізм розглядається не лише як мовне явище, а й як **психолінгвістичний процес формування двомовної свідомості**, у якій взаємодіють когнітивні, емоційні та соціальні чинники.

Мовне середовище є визначальним чинником мовленнєвого розвитку